

Scurt istoric al cercetărilor arheologice privind secolele VII-XI pe teritoriul județului Sălaj

Dan BĂCUEȚ-CRIȘAN

Cercetările arheologice privind perioada medievală timpurie, desfășurate până în prezent pe teritoriul județului Sălaj au avut și au încă un caracter restrâns, ceea ce a determinat un stadiu al cunoașterii destul de scăzut. Materialul arheologic încadrabil în această perioadă provine în principal din cercetări de suprafață, foarte puține situri beneficiind de sondaje arheologice.

a. Cercetări arheologice privind secolele VII-IX

În astfel de situri, pe teritoriul actualului județ Sălaj primele săpături sistematice s-au făcut la Nușfalău în necropola tumulară. În 1878 Mattyasovszky sapă unul din tumuli, în 1879 Torma cercetează încă un tumul, iar în 1880 Hampel¹ sapă un altul. Cercetările din acest punct au fost reluate de către M. Comșa, care, în 1958, sapă alți trei tumuli, unul singur rămânând necercetat (dintre cei nedistruși de lucrările agricole) și anume tumulul cel mare².

În anul 1976 au fost demarate cercetările arheologice de la Zalău - "B-dul Mihai Viteazul, nr.104-106"/Panic - "La Blocuri"³, cercetări continuate până în anul 1997. Tot Al. V. Matei întreprinde cercetări arheologice cu caracter de sondaj la Popeni "Pe pogor", în 1978-1979 și Cuceu "Valea Bochiu", în 1978⁴, rezultatele cercetărilor fiind publicate exhaustiv în 1994⁵.

La Badon, punctul "La Nove", cercetările arheologice au debutat în 1976, finalizându-se cu identificarea mai multor complexe medievale timpurii⁶. Situl de la Nușfalău, punctul "Țigoiul lui Benedek", a fost sondat arheologic în anul 1978, fiind surprinsă în săpătură o singură vatră de foc, amenajată în aer liber⁷.

Cercetările de la Bocșa "Pietriș", au fost inițiate de către E. Lakó și Al. V. Matei în 1989⁸, fără ca rezultatele acestora să fie publicate în totalitate.

Săpăturile arheologice cu caracter sistematic de la Zalău - "B-dul Mihai Viteazul, nr.104-106"/Panic "La Blocuri" au fost reluate în anul 1998, având atunci un caracter de salvare, datorită lucrărilor de amenajare a șoselei Zalău-Satu Mare. Investigațiile au dus la identificarea mai multor complexe (locuințe, cuptoare, gropi), dateate în a doua jumătate a sec. VII-prima jumătate a sec. VIII⁹. De asemenea, în 1999, au fost reluate cercetările de la Popeni "Pe pogor"¹⁰ și Cuceu "Valea Bochiu"¹¹, cercetări care au dus la identificarea unor noi complexe medievale timpurii, și la recoltarea unui interesant material arheologic. Tot în anul 1999 au fost reluate cercetările din așezarea neolitică de la Pericea, punctul "Keller Tag", fiind identificat un nivel de locuire medievală timpurie și o locuință de tip adâncit¹².

În urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 1998, pe teritoriul localității Badon a fost identificat un nou punct de interes arheologic, punctul "La răstignire", fiind apoi sondat arheologic în anul 1999, săpătură cu caracter de salvare, datorită lucrărilor de amenajare a șoselei Zalău-Satu Mare și de introducere a cablului optic de telefonie. În suprafața deschisă a fost surprinsă și cercetată parțial o locuință de suprafață încadrată cronologic, pe baza materialului arheologic aferent, în secolele VIII-IX¹³.

¹ Hampel 1881, p. 156-161.

² Comșa 1961, p. 519-529.

³ Matei 1993, p. 321.

⁴ Matei 1979, p. 483-484.

⁵ Stanciu-Matei 1994, p.135-164.

⁶ Matei 1979, p. 475, 477.

⁷ Matei 1979, p. 481-482.

⁸ Matei-Stanciu 2000, p. 34.

⁹ Băcuet-Crișan 2000a, p. 147-168 ; Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2003, p. 32-36.

¹⁰ Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000a, p. 78.

¹¹ Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000b, p. 32-33.

¹² Pop-Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000, p. 73-74; Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000c, p. 501-505.

¹³ Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000c, p. 499-501.

Situl de la Mirșid - "*Fântâna albă*" a fost cercetat arheologic (săpătură de salvare) în anul 2000¹⁴, aici fiind identificate urmele mai multor complexe medievale timpurii.

Cercetările arheologice desfășurate în 1978 la Nușfalău - "*Țigoiul lui Benedek*" au fost reluate în 2001¹⁵. În cele patru secțiuni deschise, au fost surprinse două locuințe medievale timpurii și un interesant material arheologic.

La Bobota, în punctul "*Pe vale*" aflat pe malul stâng al râului Crasna, au fost cercetate în anul 2003, prin săpături arheologice de salvare, mai multe locuințe, gropi și cuptoare amenajate în aer liber¹⁶. Noi informații privind locuirea medievală timpurie de la Pericei - "*Keller Tag*" au furnizat săpăturile arheologice preventive de pe traseul conductei de gaz natural Zalău-Șimleu Silvaniei din anul 2004¹⁷.

Pe teritoriul orașului Zalău, în urma unor săpături arheologice preventive (anii 2003-2004) a fost identificată o nouă așezare medievală timpurie și, tot prin săpături arheologice preventive (2004-2005), o necropolă de incinerare (plană) databilă în sec. VIII-IX¹⁸.

b. Cercetări arheologice privind sec. X-XI

Cercetările arheologice au avut în principal un caracter de perieghetă, foarte puține situri beneficiind de săpături arheologice, iar dintre acestea cele mai multe au fost supuse unor mici sondaje arheologice, fără să fi fost urmate de cercetări mai extinse.

Cercetările arheologice de la Moigrad punctul "*Măgură*", au fost executate în mai multe campanii, perioada 1938-1939¹⁹, perioada 1940-1941²⁰, perioada 1958-1959²¹. Ceea ce se cunoaște acum foarte bine sunt rezultatele săpăturilor din anii 1984, 1987-1995 și 2002. Descoperirile de epocă dacică au fost publicate, materialul arheologic medieval timpuriu este încă inedit.

S. Dumitrașcu face cercetări arheologice în fortificația dacică de la Marca, în anul 1972, fiind sesizate și urmele unei fortificații medievale²².

Al. V. Matei efectuează o săpătură cu caracter de salvare la Zalău "*Valea Mâșii*", în anul 1977, unde identifică mai multe complexe preistorice, de epocă romană, slave timpurii precum și un nivel de locuire databil în sec. XI²³. Tot Al. V. Matei realizează mai multe sondaje și săpături arheologice sistematice în diferite puncte de pe teritoriul județului Sălaj. Astfel în 1987-1988 au loc cercetări arheologice la Badon "*Doaște*", unde este sesizat un nivel de locuire din sec. XI²⁴, în 1989 un sondaj la Bocșa "*Pietriș*"²⁵, într-o așezare de epocă romană, aici fiind dezvelit și un complex medieval timpuriu.

Fortificația de la Cheud "*Dealul Cetate*" a fost sondată arheologic în anul 1989, dar rezultatele nu au fost încă publicate.

Săpăturile arheologice de la Ortelec (jud. Sălaj) au demarat în 1980, în incinta fortificației de pământ fiind identificată o necropolă medievală timpurie²⁶. În anul 1996, C. Cosma sondează sistemul defensiv al fortificației de pământ de la Ortelec²⁷. Cercetările au fost extinse în anii 1996-1999²⁸ și reluate în anul 2001²⁹.

În anul 1995 H. Pop și I. Bejinariu realizează un sondaj arheologic în fortificația de pământ de la Tusa. Punctul arheologic de la Giurtelecu Șimleului "*Coasta lui Damian*" a fost sondat în două campanii (1998-1999). Cercetările din anul 1998 au fost făcute de către I. Bejinariu, D. Băcuet-Crișan și S. Băcuet-Crișan³⁰ iar cele din 1999 de către I. Bejinariu și D. Sana³¹.

¹⁴ Matei-Băcuet-Crișan-Stanciu 2001, p. 146.

¹⁵ Băcuet-Crișan 2002, p. 218-219.

¹⁶ Băcuet-Crișan-Sana 2005, p. 491-514.

¹⁷ Matei-Băcuet-Crișan-Bejinariu-Pop-Băcuet-Crișan-Cârstea 2005, p. 259-263.

¹⁸ Matei-Pop 2005, p. 411-413.

¹⁹ Daicoviciu 1937-1940, p. 323.

²⁰ Ferenczi 1941, p. 199-206.

²¹ Macrea-Rusu 1960, p. 201-229; Macrea-Protase-Rusu 1960, p. 361-391; Macrea-Rusu-Mitrofan 1962, p. 485-504.

²² Dumitrașcu-Lucăcel 1974, p. 13.

²³ Matei 1979, p. 486; Matei-Stanciu 1999, p. 119-126; Matei-Stanciu 2000, p. 104.

²⁴ Matei-Stanciu 2000, p. 28-29.

²⁵ Matei-Stanciu 2000, p. 34.

²⁶ Iambor 1983, p. 513-514.

²⁷ Cosma 2000a, p. 473.

²⁸ Cosma 2000b, p. 114.

²⁹ Cosma 2002, p. 339-342.

³⁰ Bejinariu-Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 1999, p. 48-49.

Săpăturile sistematice din importantul obiectiv arheologic de la Șimleu Silvaniei “*Observator*” aparțin cercetătorilor H. Pop și I. Bejinariu, aici fiind pusă în evidență pe lângă elementele de fortificare din perioada dacică și o fortificare din perioada medievală timpurie³². Tot la Șimleu Silvaniei, H. Pop inițiază cercetări sistematice în fortificația din punctul “*Cetate/Várhegy*”, fără publicarea materialului arheologic medieval timpuriu³³.

Primele cercetări arheologice de la Zalău “*Valea răchisorii/Pálvár*” s-au întreprins în anul 1989 și au avut un caracter de salvare. Cercetările au fost conduse de către I. Bajusz, rezultatele acestora fiind publicate în 1994³⁴. Săpăturile arheologice au fost reluate de către D. Băcuet-Crișan, în anii 2000, 2001 și 2002 în sectorul necropolă și așezare³⁵. Primele cercetări în fortificația de pământ de la Zalău “*Valea răchisorii/Pálvár*” s-au limitat la periegeze (cercetări de suprafață D. Băcuet-Crișan), în anul 2002 fiind făcut un prim sondaj arheologic (săpături D. Băcuet-Crișan), care a vizat sistemul defensiv³⁶ cercetările fiind continuate în anul 2003³⁷.

Prima repertoriere a descoperirilor aparținând feudalismului timpuriu pe teritoriul județului Sălaj a fost realizată în 1979, însumând puncte de interes arheologic încadrate în perioada secolelor IV-IX³⁸. Acest repertoriu a fost îmbogățit de rezultatele cercetărilor de suprafață întreprinse în vara anului 1987, pe valea Someșului, sectorul Căpâlna-Jibou³⁹. Repertoriul arheologic al județului Sălaj a fost completat cu rezultatele cercetărilor de suprafață desfășurate între anii 1997-1998⁴⁰ și anii 1999-2002⁴¹, cercetări referitoare la secolele VII-XIII.

Bibliografie

- Bajusz-Tamba 1988: I. Bajusz – D. Tamba, *Contribuții la topografia arheologică a văii Someșului. Sectorul Căpâlna-Jibou*. In: AMP, XII, 1988, p. 91-120.
- Băcuet-Crișan 2000a: D. Băcuet-Crișan, *Săpături arheologice de salvare la Panic, punctul “La Blocuri” (jud. Sălaj)*. In Marisia, XXVI, 2000, p. 147-168.
- Băcuet-Crișan 2000b: D. Băcuet-Crișan, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Sălaj. Descoperiri de suprafață din secolele VII-XIII d.Chr.* In AMP, XXIII, 2000, vol. I, p. 521-574.
- Băcuet-Crișan 2001: D. Băcuet-Crișan, *Zalău “Palvar”*. In: CCAR, Campania 2000, p. 274.
- Băcuet-Crișan 2002: D. Băcuet-Crișan, *Zalău “Palvar”*. In: CCAR, Campania 2001, Buziaș, 2002, p. 338-339.
- Băcuet-Crișan 2003: D. Băcuet-Crișan, *Cercetări arheologice de suprafață privind habitatul medieval timpuriu (sec. VII-XI) pe teritoriul județului Sălaj*. In: Marmația, 7, 2003, 1, p. 317-344.
- Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000a: D. Băcuet-Crișan – S. Băcuet-Crișan, *Popeni “Pe Pogor”*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 78.
- Băcuet-Crișan – Băcuet-Crișan 2000b: D. Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan, *Cuceu “Valea Bochi”*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 32-33.
- Băcuet-Crișan – Băcuet-Crișan 2000c: D. Băcuet-Crișan, S. Băcuet-Crișan, *Donă locuințe prefeudale descoperite în județul Sălaj*. In: AMP, XXIII, 2000, vol. I, p. 499-520.
- Băcuet-Crișan – Băcuet-Crișan 2003: S. Băcuet-Crișan, D. Băcuet-Crișan, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Zalău. Descoperirile neo-eneolitice și medievale timpurii (sec. VII-XI)*, Zalău, 2003.
- Băcuet-Crișan-Sana 2005: D. Băcuet-Crișan – D. V. Sana, *Contribuții privind habitatul medieval timpuriu din nord-vestul României. Cercetările arheologice din așezarea de la Bobota “Pe Vale/Iertaș” (jud. Sălaj)*, în Omagiu profesorului Ioan Andrițoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și Cercetări Arheologice, Alba Iulia, 2005, p. 491-514.
- Bejinariu-Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 1999: I. Bejinariu – S. Băcuet-Crișan – D. Băcuet-Crișan, *Giurtelecu Șimleului “Coasta lui Damian”*. In: CCAR, Campania 1998, Vaslui, 1999, p. 48-49.
- Bejinariu-Sana 2000: I. Bejinariu – D. V. Sana, *Giurtelecu Șimleului “Coasta lui Damian”*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 40-41.

³¹ Bejinariu-Sana 2000, p. 40-41.

³² Pop-Bejinariu-Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2000, p. 102-103.

³³ Pop 1988-1991, p. 707-713.

³⁴ Cosma 1994, p. 323-329.

³⁵ Băcuet-Crișan 2001, p. 274; Băcuet-Crișan 2002, p. 338-339; Bejinariu-Băcuet-Crișan 2003, p. 344-345; Băcuet-Crișan-Băcuet-Crișan 2003, p. 38-46.

³⁶ Bejinariu-Băcuet-Crișan 2003, p. 345.

³⁷ Bejinariu-Băcuet-Crișan 2004, p. 374-375.

³⁸ Matei 1979, p. 475-513.

³⁹ Bajusz-Tamba 1988, p. 91-120.

⁴⁰ Băcuet-Crișan 2000b, p. 521-575.

⁴¹ Băcuet-Crișan 2003, p. 317-344.

- Bejinariu–Băcueț-Crișan 2003: I. Bejinariu – D. Băcueț-Crișan, *Zalău "Palvar"*. In: CCAR, Campania 2002, Covasna, 2003, p. 344-345.
- Bejinariu–Băcueț-Crișan 2004: I. Bejinariu – D. Băcueț-Crișan, *Zalău "Palvar"*. In: CCAR, Campania 2003, Cluj-Napoca, 2004, p. 374-375.
- Comșa 1961: M. Comșa, *Săpăturile de la Nusfalău*. In: Materiale, 1961, p. 519-528.
- Cosma 1994: C. Cosma, *Morminte din secolele IX-X p. Ch. descoperite la Zalău (jud. Sălaj)*. In: EphNap, IV, 1994, p. 323-329.
- Cosma 2000a: C. Cosma, *Fortificații din secolele X-XI din vestul și nord-vestul României. Considerații privind stadiul actual al cercetărilor*. In: AMP, XXIII, 2000, vol. I, p. 472-475.
- Cosma 2000b: C. Cosma, *Ortelec "Cetate"*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 114.
- Cosma 2002: C. Cosma, *Ortelec "Cetate"*. In: CCAR, Campania 2001, Buziaș, 2002, p. 339-342.
- Daicoviciu 1937-1940: C. Daicoviciu, *Neue Mitteilungen aus Dazien*. In: Dacia, VII-VIII, 1937-1940, p. 318-364.
- Dumitrașcu–Lucăcel 1974: S. Dumitrașcu – V. Lucăcel, *Cetatea dacică de la Marca*, Muzeul de Istorie și Artă Zalău, 1974.
- Ferenczi 1941: I. Ferenczi, *Regeszeti megfigyelesek a limes dacicus eszaknyugati szakaszán*, in EM, XLVI, 1941, p. 199-206.
- Hampel 1881: J. Hampel, *Asatások Szilágy-Nagyfaluban*. In: AÉ, 1, 1881, 1, p. 156-161.
- Iambor 1983: P. Iambor, *Sondajul arheologic de la Zalău-Ortelec*. In: Materiale, 1983, p. 513-514.
- Macrea–Protase–Rusu 1960: M. Macrea – D. Protase – M. Rusu, *Șantierul arheologic Porolissum*. In: Materiale, VII, 1960, p. 361-391.
- Macrea–Rusu 1960: M. Macrea – M. Rusu, *Der Dakische Friedhof von Porolissum und das problem des Dakischen Bestattungsbrauche in der spatlaténezeit*. In: Dacia (N. S.), IV, 1960, p. 201-229.
- Macrea–Rusu–Mitrofan 1962: M. Macrea – M. Rusu – I. Mitrofan, *Șantierul arheologic Porolissum*. In: Materiale, VIII, 1962, p. 485-504.
- Matei 1979: Al. V. Matei, *Repertoriul de așezări și descoperiri aparținând secolelor IV-IX e. n. pe teritoriul județului Sălaj*. In: AMP, III, 1979, p. 475-514.
- Matei 1993: Al. V. Matei, *Așezarea dacilor liberi de la Panic, jud. Sălaj*. In: Materiale, XVII, 1993, II, p. 325-327.
- Matei–Băcueț-Crișan–Stanciu 2001: Al. V. Matei – S. Băcueț-Crișan – I. Stanciu, *Mirșid "Fântâna albă"*, In: CCAR, Campania 2000, Suceava, 2001, p. 146-147.
- Matei–Băcueț-Crișan–Bejinariu–Pop–Băcueț-Crișan–Cârstea 2005: Al. V. Matei – S. Băcueț-Crișan – I. Bejinariu – H. Pop – D. Băcueț-Crișan – A. Cârstea, *Pericei "Keller Tag"*. In: CCAR, Campania 2004, Mangalia, 2005, p. 259-263.
- Matei–Pop 2005: Al. V. Matei – H. Pop, *Zalău "Valea Mâții-Dealul Lupului"*. In: CCAR, Campania 2004, Mangalia, 2005, p. 411-413.
- Matei–Stanciu 1999: Al. V. Matei – I. Stanciu, *O locuință din perioada târzie a migrațiilor la Zalău "Valea Mâții" (jud. Sălaj)*. In: Relații româno-ucrainiene, istorie și contemporaneitate, Satu Mare, 1999, p. 119-126.
- Matei–Stanciu 2000: Al. V. Matei – I. Stanciu, *Vestigiile din epoca romană (sec. II-IV p. Ch.) în spațiul nord-vestic al României, Zalău-Cluj-Napoca, 2000*.
- Pop 1988-1991: H. Pop, *Observații de topografie arheologică la Șimleu Silvaniei. Cetatea feudală timpurie*, In: Sargetia, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 707-713.
- Pop – Bejinariu – Băcueț-Crișan – Băcueț-Crișan 2000: H. Pop – I. Bejinariu – D. Băcueț-Crișan – S. Băcueț-Crișan, *Șimleu Silvaniei "Observator"*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 102-103.
- Pop – Băcueț-Crișan – Băcueț-Crișan 2000: H. Pop – D. Băcueț-Crișan – S. Băcueț-Crișan, *Pericei "Keller Tag"*. In: CCAR, Campania 1999, Deva, 2000, p. 73-74.
- Stanciu–Matei 1994: I. Stanciu – Al. V. Matei, *Sondajele din așezarea prefeudală de la Popeni-Cuceu, jud. Sălaj. Câteva observații cu privire la ceramica prefeudală din Transilvania*. In: AMP, XVIII, 1994, p. 135-163.

Discoveries from the VIIth and XIth centuries AD in Sălaj County. The stage of research.
(Abstract)

After many surface researches, we know in the territory of the Sălaj County an important number of sites from the VII-th-XI-th centuries A. D. Even if we know many sites, just a few settlements were systematically researched:

Settlements from the VII-th-IX-th centuries A. D. From this period, just in a few archaeological sites was made different types of diggings (systematically and rescue excavations): 10 settlements and 2 cemeteries.

Settlements from the X-XI-th centuries A. D. From this period, just in a few archaeological sites was made different types of diggings (systematically and rescue excavations): 6 settlements, 2 cemeteries and 6 fortresses.